Абашнік В.О.,
доктор філософії, завідувач кафедри
загальногуманітарних дисциплін
Харківського економіко-правового
університету

Столиці країн Центральної та Східної Європи як політичні і культурні центри

З 3-го по 5-те березня 2005 р. в Неаполітанському університеті *Universita degli Studi di Napoli L`Orientale* (Італія) відбувся Міжнародний конгрес, який було присвячено темі "Столиці країн Центральної та Східної Європи: політичні центри та лабораторії культури" (*Le capitali nei paesi dell`Europa centrale e orientale: centri politici e laboratori culturali*). Організатором цього наукового форуму виступила професор Департаменту штудій Східної Європи Неаполітанського університету Міхаела Бьоміг (Michaela Boehmig). Серед співорганізаторів конгресу були також Інститут Філософії (Неаполь), Університет Салерно, Гьоте-Інститут (Неаполь) та завідувач кафедри слов'янської філології Університету ім. Отто Фрідріха (Бамберг, ФРН) професор Петер Тірген (Peter Thiergen), який добре відомий українському та російському читачеві [1].

Перші два дні засідання конгресу пройшли у приміщеннях Palazzo S. Maria Porta Coeli на знаменитій Via Duomo, де знаходиться Департамент штудій Східної Європи. Засідання третього дня відбувалися у шляхетному палаці бувших неаполітанських королів Palazzo Serra di Cassano на вулиці Via Monte di Dio, в котрому розмістився Інститут Філософії. На святковому відкритті конгресу 3-го березня з промовами виступили ректор Неаполітанського університету Паскуале Чіріелло (Pasquale Ciriello), президент Факультету літератури та філософії Ріккардо Маізано (Riccardo Maisano), керівник Департаменту штудій Східної Європи Італо Костанте Фортіно (Italo Costante Fortino) та інші високопосадовці. На протязі трьох днів в роботі конгресу прийняли участь близько 100 учасників, гостей та слухачів. При цьому було виголошено 28 доповідей, авторами яких були, головним чином, науковці з Італії, а також два учасника з Німеччини та по одному з Росії, Угорщини, Естонії, Франції та України.

Перший день конгресу відкрив *Карл Шльогель (Франкфурт на Одері)* програмною доповіддю "Повернення міст Східної та Центральної Європи", в якій було наголошено на проблематиці "нового відкриття" забутих в Західній Європі східноєвропейських міст. Слід підкреслити, що професор Шльогель (Schloegel) опублікував декілька важливих робіт з даної теми, зокрема про Санкт-Петербург та Ялту. Два наступні доповідача - *Россана Платоне (Мілан)* та *Антоніо Бертіні (Неаполь)* - акцентували увагу присутніх на особливостях літературного розвитку російської столиці - Москви. Своєю доповіддю про Бухарест та проголошення Румунської Народної Республіки 30-го грудня 1947 року *Георге Карагеані (Неаполь)* відкрив другу половину виступів першого дня. Далі про культурний розвиток бувшої болгарської столиці Великого Преслава говорила *Вардаріна Спассова (Неаполь)*. Професор *Костантіно Нікас (Неаполь)* у своєму повідомленні звернув увагу на тему історії Афін у творчості Дімітріоса Камбуроглуса. Наступний доповідач *Італо Костанте Фортіно (Неаполь)* виступив з темою "Круя - давня столиця Албанії". Ролі балканської та, зокрема, боснійської культури у творчості відомого письменника та Нобелевського лауреата (1961р.) Іво Андріча було присвячено доповідь *Янья Єрков (Рим)*. Наприкінці першого дня роботи конгресу *Росанна Морабіто (Неаполь)* виголосила доповідь на тему "Гранд-Село у творчості Хасана Джафіча".

Під час засідань першого дня конгресу виступив також завідувач кафедри загальногуманітарних дисциплін ХЕПУ *Володимир Абашнік (Харків)*. Його доповідь було присвячено темі "Київ як центр українського бароко (література, живопис, архітектура, музика)". В ній автор зокрема наголосив, що з кінця першої половини 17-го та до другої половини 18-го століття бароко визначало своєрідність суспільного та духовного життя в Україні, де воно отримало розвиток у творах архітектури, живопису, монументально-декоративного мистецтва, у книжковій гравюрі, літературі (особливо в поезії та драматургії) та музиці. Як відомо, для середини 17-го століття був характерний підйом національного руху в Україні. Саме стиль бароко з притаманним йому пафосом боротьби та жагою до перемоги, експресією та багатством художніх композицій як найкраще відповідав такому злету національної самосвідомості українського народу. При цьому українське барокко поєднало в собі великий західноєвропейський досвід та візантійські традиції зі

своєрідними рисами народної культури та тогочасними смаками й пристрастями української козацької еліти. Саме тому в рамках українського барокко виділяють «козацьке бароккo», або навіть ототожнюють ці два поняття.

Далі Абашнік В. у своїй доповіді наголосив, що основні імпульси для свого розвитку українське барокко отримувало з батьківщини європейського барокко Італії, а також з Польщі та німецьких країн, а в окремих сферах - з Росії, як наприклад, в архітектурі. При цьому комплекс історичних, соціально-політичних та релігійних особливостей розвитку українських земель того періоду сказався на неоднорідності українського барокко. Так, для розуміння специфіки українського барокко слід мати на увазі конфесійні особливості в Україні того часу - домінування католицизму, уніатства та православ'я у різних її регіонах.

Інтелектуальним центром українського барокко стала Києво-Могилянська академія, перший вищий навчальний заклад у Східній Європі, котрий з самого початку свого заснування (1632 р.) підтримував тісні зв'язки с Римом, Краковом (Польща), пізніше з Галлє й Віттенбергом (Німеччина) та іншими науковими й культурними центрами Західної Європи. Професори Києво-Могилянської академії (Софроній Почаський, Петро Могила, Касіан Сакович) під впливом традицій німецьких університетів відкрили для України світ латинської класики. Для їх філософських та літературних творів був характерним синтез європейських течій (гуманізму, реформації) та автохтонної культури в традиціях княжого періоду. Зокрема, в *літературі* стиль українського барокко найбільш широко проявився в шкільній драмі та поезії. Так, в Києво-Могилянській академії отримала розповсюдження кончетта (з італійської, concetto) - малий поетичний жанр, що вражав читача вишуканою формою, вигадкою та парадоксальним завершенням. Теоретик української кончетти Іван Величковський (бл. 1651-1701 рр.) називав такі вірші «штучки поетицкие». Писались вони штучною мовою, котра складалась з міфологічних та філософських абстракцій, символів та розгорнутих метафор. Незвичною була й зовнішня форма цих творів: літературний текст перетворювався в малюнок чи орнамент, набував форм хреста, піраміди, серця, лабіринту або астрологічної зірки.

Також *українська музика епохи барокко* була важливим досягненням національного мистецтва. Тут велику роль відігравали поліфонічні піснопіння під час літургії в церкві. Багатоголосне або

партесне піснопіння в православних церквах стало в цей час провідним жанром. Серед основних представників українського музичного барокко були знаменитий Дмитро Бортнянський (1751-1825 рр.) та керівник Київського й Харківського хорів, автор 29 церковних хорових концертів Артем Ведель (1767-1808 рр.). Для *українського барокового живопису* характерними були впливи Болонської академічної школи (брати Караччі), традиції якої в Україну привнесли польські майстри. Зокрема, портрети українських гетьманів, митрополитів зображалися в оточенні балдахінів, святкових колон, столів, покритих дорогими ковдрами. Важливими елементами були також книги, розп'яття та родові герби. Своєрідними рисами українського живопису цього стилю були присутність деталей народного костюму при зображенні сакральних фігур та історичних постатей в іконах.

Архітектурні споруди в стилі українського барокко, з одного боку, відображають радість, святковість та душевний спокій. З іншого боку, в українській бароковій архітектурі важливу роль відігравала динаміка - експресія, контрастність, декоративність, тріумфальність (наприклад, Андріївська церква у Києві). В українських барокових спорудах присутні також елементи, які не завжди характерні для барокко Західної Європи, наприклад, екстер'єрний розпис. Найбільш своєрідні риси українського барокко проявились у кам'яних храмах або "козацьких соборах". Особливостями такого храму були відсутність чіткого фасаду, однаковість з усіх сторін, в чому втілювались демократична ідея та відчуття єдності. Також особливу роль в українських барокових церквах виконували вертикальні акценти - високі дзвіниці, які нерідко вписані в архітектурно-ландшафтний ансамбль. Отже, незважаючи на регіональні та конфесійні особливості українського барокко, в ньому можна побачити єдність всього стилю, що свідчить про належність української барокової культури до загальноєвропейського контексту. Саме цим висновком було закінчено дану доповідь та дискусію відносно цієї теми.

На другий день конгресу (4 березня) спочатку професор *Петер Тірген (Бамберг)* виголосив свою промову, яку було присвячено темі "Хвар/Фарос - середньо-далматинський острів як культурна столиця". Доповідач дуже добре проілюстрував історію розвитку цього острова, котрий деякий час належав до Венеціанської республіки й був "маяком" (саме так перекладається його назва) не лише для мо-

реплавців, але й у культурному відношенні. Наступна доповідачка *Марія Мітровіч (Трієст)* розповіла про особливості літературного розвитку сербської столиці Белграду. *Александра Жаб'єк (Неаполь)* розглянула у своїй доповіді характерні риси культурного розвитку словенської столиці Любляни. Два подальших виступи було присвячено угорським столицям. Так, *Амедео ді Франческо (Неаполь)* говорив про "Пешт в угорській літературі", а *Геза Соч (Будапешт)* про роль Буди у становленні угорської культури. Нарешті, *Франсуа Есван (Неаполь)* представив порівняльну картину розвитку культури в двох найбільших чеських центрах - Празі та Брно.

У другій половині цього дня спочатку виступив *Александр Вілконь (Неаполь)* з доповіддю на тему "Роль Кракова у формуванні польської літературної мови". Далі, *Йоланта Журавська (Неаполь)* говорила про місце Варшави у розвитку польської літератури. Наступні чотири доповіді було присвячено двом російським столицям. Спочатку *Антонелла Д'Амеліа (Неаполь)* надала загальну характеристику Санкт-Петербургу та його ролі в російській культурі. Потім відомий російський літературознавець *Григорій Каганов (Москва* та *Санкт-Петербург)* виступив з доповіддю "Образ Санкт-Петербургу в російському мистецтві 18-го та 19-го століть". Темою повідомлення *Ніколетти Міслер (Неаполь)* був "Павло Філонов та Петербург". Нарешті, *Вальтер Зідаріч (Париж-Нант)* дав порівняльну характеристику розвитку музичної культури в Москві та Петербурзі на початку 21-го століття.

В останній день конгресу (5 березня) засідання розпочала *Крістіна Віс (Неаполь)* доповіддю "Петербург та Гельсінкі", в якій було наголошено на цікавих літературних та культурних зв'язках північноєвропейських столиць. Фінсько-російські зв'язки було також згадано в наступній доповіді *Пірйо Нумменахо (Неаполь)* під назвою "Турку - перша столиця Фінляндії". Ранкове засідання було завершено добре проілюстрованою доповіддю професора *Ірини Бєлобровцевої (Таллінн)* "Про Таллінн та талліннський текст в російській культурі". В заключній частині виступила професор *Катеріна Граціадеі (Сієна)* з доповіддю, яка була присвячена розвитку східнослов'янських літератур в Берліні. Потім *Вероніка Хічеа (Неаполь)* акцентувала увагу слухачів на культурних зв'язках австрійського Відню з Трансільванією. Останню доповідь проголосила організатор конгресу професор *Міхаела Бьоміг (Неаполь)*, котра зосередилась на темі "Російські міста в Китаї - Харбін та Шанхай".

На основі маловідомих матеріалів та чудових ілюстрацій доповідачці вдалося блискуче розкрити тему та на високій ноті завершити Неаполітанський конгрес. На завершення слід також відзначити, що доповіді цього конгресу заплановано надрукувати у збірці *Europa Orientalis* (Salerno-Napoli), яку редагує професор Міхаела Бьоміг [2].

Примітки:

1) Наприклад, див.: Тірген, Петер: "До поняття «байдужість» у Чехова" / З німецької переклав Володимир Абашнік // Обрії комунікації та інтерпретації. Матеріали VIII Харківських міжнародних Сковородинівських читань (28-29 вересня 2001 р.). – Харків: "Екограф", 2001. – С. 210-223; Тирген, П.: Шопенгауэр в России (Постановка проблемы) // Общественная мысль: исследования и публикации. Вып. 3. – Москва: Наука, 1993. – С. 64-76.

2) An dieser Stelle darf der Verfasser dem Herrn Prof. Dr. Peter Thiergen (Otto-Friedrich-Universitaet Bamberg) und der Frau Prof. Dr. Michaela Boehmig (Universita degli Studi di Napoli L`Orientale) fuer die grosszuegige Unterstuetzung seiner Teilnahme an dem Neapel-Kongress sehr herzlich danken.